

**Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta**

Pojetí panovnické moci v díle Dětmara z Merseburku

Studentská vědecká a odborná činnost

Kategorie: magisterské studium

2012
5. ročník

Autor: Bc. Petr Navrátil

Čestné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do 5. ročníku Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ) vypracoval samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla přihlášena do předchozích ročníků SVOČ či jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK.

V Praze dne 1.4. 2012

.....
Petr Navrátil

Q. B. F. F. F. Q. S.¹

---

¹ Quod bonum faustum felix fortunatumque sit!

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Ideové kořeny panovnické moci	8
2.1 Sacer et sanctus.....	8
2.2 Pojetí a původ panovnické moci v Bibli a díle sv. Augustina.....	10
3. Dílo biskupa merseburského.....	13
3.1 Legitimita panovnické moci v díle Dětmara z Merseburku	14
3.2 Panovnický ideál v díle Dětmara z Merseburku.....	19
4. Závěr	22
5. Resumé.....	26
6. Summary	27
7. Seznam vybrané literatury	28
7.1 Prameny	28
7.2 Monografie	28
7.3 Články.....	29

1. Úvod

Existuje vpravdě jen nemnoho témat medievalistického bádání, které by unikaly pozornosti české historiografie. Obzvláště v posledních letech totiž česká medievalistika drží krok s evropskými trendy v bádání.² I proto můžeme s uspokojením pozorovat rozvoj badatelské činnosti v takových oblastech medievalistiky,³ jako jsou festivity a rituály⁴ nebo *Residenzforschung*⁵. V této souvislosti je třeba zejména zmínit ediční a badatelskou činnost českých historiků a pracovníků Historického ústavu Akademie věd ČR Dany Dvořáčkové-Malé a Jana Zelenky, kteří se dlouhodobě věnují výzkumu středověkého panovnického dvora.⁶ Této problematice se ve svých pracích částečně dotkl i moravský historik Libor Jan⁷ zabývající se zejména obdobím vlády posledních Přemyslovců. Není bez zajímavosti, že Libor Jan se zapojil i do bouřlivé debaty o raně středověkém státu, v rámci které se střetl ve významném odborném periodiku, Českém časopise historickém, zejména s názory Josefa Žemličky a Dušana Třeštíka.⁸ Celá jejich debata přitom vyrůstala z podhoubí celoevropského a celosvětového bádání, jehož předmětem je *Staatlichkeit*, přičemž z mnohých evropských badatelů zabývajících se problematikou raně středověké státnosti, je třeba uvést alespoň ředitele *Institut für Mittelalterforschung*, rakouského historika Waltera Pohla a jeho usilovnou ediční činnosti (nejen) v rámci řady *Forschungen zur Geschichte des Mittelalters*.⁹ Jakkoliv se

---

² Byť co se překladů děl zahraničních autorů týče, tak zde má české prostředí ještě vskutku co dohánět (to ovšem primárně nesouvisí se samotným bádáním jako takovým). Dokladem toho budiž vydávání „vousatých“ děl školy *Annales*, nebo kupříkladu recentní vydání neméně „vousatého“ díla Haydena Whitea *Metahistorie*.

³ Na druhou stranu je ovšem dlužno poznamenat, že občas se jedná toliko o jakési módní vlny, které se po svém vnitřním vyčerpání hroubí jako domeček z karet.

⁴ Z novějších prací je třeba upozornit zejména na: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. ZELENKA, Jan (edd.). *Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech*. Praha, 2009. NODL, Martin. WIHODA, Martin (edd.). Brno: Matice moravská, 2008.

⁵ Zejména: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ (ed.). *Dvory a rezidence ve středověku*. Praha, 2006.

⁶ Z novějších prací zejména: DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. ZELENKA, Jan. *Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců: curia ducis, curia regis*. Praha, 2012. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. *Královský dvůr Václava II*. Praha: Veduta, 2011.

⁷ Obzvláště ve svých projektech GA ČR 404/01/1279 a 404/04/0019 a výstupech z těchto projektů, kdy Libor Jan hovoří o tzv. „vstřebávací“ a „vyzařovací“ schopnosti dvorského prostředí.

⁸ Blíže viz: ŽEMLIČKA, Josef. České 13. století: „privatizace státu“. *Český časopis historický*, 101, 2003, s. 509-541. ŽEMLIČKA, Josef. TŘEŠTÍK, Dušan. O modelech vývoje přemyslovského státu. *Český časopis historický*, 105, 2007, s. 122-163. ŽEMLIČKA, Josef. Kasteláni, vilikové a beneficia v netransformované transformaci. *Český časopis historický*, 106, 2008, s. 109-136. ŽEMLIČKA, Josef. O svobodné soukromnosti pozemkového vlastnictví. *Český časopis historický*, 107, 2009, s. 269-307. JAN, Libor. Skrytý půvab středoevropského modelu. *Český časopis historický*, 105, 2007, s. 873-902. Nejnověji pak k tomuto tématu: ŽEMLIČKA, Josef. *Přemysl Otakar II.: král na rozhraní věků*. Praha: NLN, 2011.

⁹ Zejména: POHL, Walter. WIESER, Veronika (edd.). *Der frühmittelalterliche Staat – Europäische Perspektiven*. Wien: ÖAW, 2009.

jedná o třaskavé téma, kdy u mnohých koncepcí je možno po nějakém čase dojít k vcelku významnému přehodnocení – za všechny jmenujme např. otázku Vizigótského království jakožto relativně „moderního státního útvaru“¹⁰ - podobně ostrý tón, jaký zazněl v české debatě, se však objevuje zřídka. Možná snad jen v rámci medievalistické debaty v Rusku mezi přívrženci a odpůrci tzv. normanské teorie.¹¹

Tak či onak i přes výše zmíněný rozvoj medievalistického bádání existuje ovšem jedna oblast, které se české medievalistika věnovala doposud jenom okrajově. A to sice otázka královského rozhodování a jeho vnímání elitami. Zde odborná debata v teoretické rovině osciluje mezi dvěma modely – dualistickým a konsenzuálním. Dlužno poznamenat, že otázku královského rozhodování a jeho vnímání elitami je vhodné pro lepší uchopitelnost metodologicky koncentrovat na významové ose *violentia-potentia*. Jinak řečeno, v zásadě se jedná o to, kdy je faktický výkon královské moci chápán jako legitimní (tj. v souladu se společenským řádem a právem) a kdy nikoliv.¹² Odborný zahraniční diskurs na toto téma je zaměřen především k vrcholnému a pozdnímu středověku s výraznými přesahy k ranému novověku. Zásadní proudy bádání na tomto poli medievalistiky reprezentují především W. Näf, O. Hintze, G. Oestereich, U. Lange, K. Krüger a B. Scheindmüller. Z prací vymykajících se převažujícímu trendu bádání je nutno jmenovat práci předního anglického historika a vynikajícího odborníka na dějiny raného evropského středověku profesora I. N. Wooda. V rámci takto relativně úzce definované oblasti vědeckého bádání pak existuje ještě jedna zvláštní podoblast – výzkum středověké panovnické sakrality. Na tomto poli vyčnívá mezi ostatními pracemi zejména vyvážená a přehledná analýza pasovského profesora Franze-Reinera Erkense *Herrschersakralität im Mittelalter*¹³, avšak zapomenout nelze ani na monumentální dílo předního německého medievalisty Eduarda Hlawitschky¹⁴ či na přehledové práce německých historiků Egona Boshofa¹⁵ a Johanna Frieda¹⁶, jakož i dílčí

---

¹⁰ V podrobnostech: ARCE, Javier. The Visigoths in Spain: old and new historical problems. POHL, Walter. WIESER, Veronika (edd.). *Der frühmittelalterliche Staat – Europäische Perspektiven*. Op. cit., s. 31-42.

¹¹ V podrobnostech: PICKOVÁ, Dana. O počátcích státu Rusů. *Historický obzor*. 2007, 18, č. 11/12, s. 253-261.

¹² SUCHÁNEK, Drahomír. DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců. *Totalitarismus III*. BUDIL, Ivo. ZÍKOVÁ, Tereza (edd.). Praha: Dryada, 2007, s. 20 an.

¹³ ERKENS, Franz-Reiner. *Herrschersakralität im Mittelalter*. Stuttgart: Kohlhammer, 2006.

¹⁴ K tomuto tématu zejména HLAWITSCHKA, Eduard (ed). *Königswahl und Thronfolge in Ottonisch-Frühdeutscher Zeit*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1971. HLAWITSCHKA, Eduard (ed.). *Königswahl und Thronfolge in Fränkisch-Karolingischer Zeit*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1975.

¹⁵ BOSHOFF, Egon. *Königtum und Königsherrschaft im 10. und 11. Jahrhundert*. München: Oldenbourg, 1993.

¹⁶ FRIED, Johannes. *Der Weg in die Geschichte. Die Ursprünge Deutschlands Bis 1024*. Berlin: Propyläen Verlag, s. 450 an.

studie např. Waltera Kienasta¹⁷, Hanse-Waltera Klewitze¹⁸ nebo amerického historika Gaines Posta¹⁹. Neméně důležité je zmínit dnes již klasické dílo německého historika židovského původu a někdejšího důstojníka německé císařské armády působícího zejména v USA Ernsta Hartwiga Kantorowicze.²⁰ Co se týče v češtině vydaných knih na toto téma, tak z vynikajících prací zahraničních autorů jsou mimořádně zajímavá především díla J. - P. Rouxe²¹ a Marca Blocha²², byť přinejmenším v případě spoluzakladatele školy *Annales* se jedná vpravdě o již pěkně „vousatá“ díla. Zapomenout nelze ani na texty z pera významných náboženských myslitelů jako např. Mircea Eliade²³ nebo Rudolfa Otty²⁴. Literatury domácí provenience je na toto téma ovšem žalostně málo. Existují toliko dílčí studie z pera Václava Dršky a Drahomíra Suchánka.²⁵ Možno je i v této souvislosti uvažovat o díle česko-německého historika židovského původu Františka Grause, zejména o jeho vynikající práci *Volk, Herrscher und Heiliger im Reich der Merowinger*,²⁶ kterou ale (ostatně jak napovídá samotný název) publikoval německy, byť se tak stalo ještě před jeho odchodem do exilu. Tedy vzhledem k výše řečenému nebude patrně příliš kacířské tvrzení, že výzkum panovnické sakrality potažmo legitimacy výkonu panovnické moci v českém prostředí je nepřilíh rozvinutý, resp. české medievalistice se na tomto poli otevírá prostor netušených rozměrů, kde je možno ještě leccos hodnotného a podnětného vybadat.

Autor tohoto prostého zamyšlení přirozeně není natolik pošetilý, aby sám o sobě uvažoval jako o někom, kdo by byl schopen ve větší míře posunout hranice lidského poznání, avšak i přesto má tu drzost a odvalu doufat, že se neproviní příliš vůči přirozenému řádu běhu věcí (a vědeckého světa zejména), obrátí-li svou pozornost na jedno z velkých témat soudobého medievalistického bádání – sakrální monarchii – a pokusí-li se za pomoci svých omezených intelektuálních schopností navázat na evropský diskurs zabývající se touto problematikou.

---

¹⁷ KIENAST, Walter. Germanische Treue und „Königsheil“. *Historische Zeitschrift*. 1978, 227, s. 265-324.

¹⁸ KLEWITZ, Hans-Walter. Germanisches Erbe im fränkischen und deutschen Königtum. *Die Welt als Geschichte*. 1941, s. 201-216.

¹⁹ POST, Gaines. Ratio publicae utilitatis, ratio status und „Staatsräson“ (1100 – 1300). *Die Welt als Geschichte*, 1961, 21, s. 8-194.

²⁰ KANTOROWICZ E. H. *Die zwei Körper des Königs*. München: Taschenbuch Verlag, 1994.

²¹ ROUX, Jean-Paul. *Král*. Praha: Argo, 2010.

²² BLOCH, Marc. *Králové divotvůrci*. Praha: Argo, 2004. BLOCH, Marc. *Feudální společnost*. Praha: Argo, 2010.

²³ ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994.

²⁴ OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998.

²⁵ Zejména: SUCHÁNEK, Drahomír. DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců. Op. cit. SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium: říšská církev na přelomu prvního a druhého tisíciletí*. Praha: FF UK, 2011, s. 50-71.

²⁶ GRAUS, František. *Volk, Herrscher und Heiliger im Reich der Merowinger*. Praha: ČSAV, 1965.

Skutečně cílem této práce je alespoň nepatrnou měrou přispět do vědecké diskuze na toto téma a zamyslet se (nejen) nad poměry v Říši na přelomu prvního a druhého tisíciletí. Takovéto zamyšlení ovšem samozřejmě nemůže být bezbřehé. Právě naopak, aby mělo smysl, musí mít dopředu jasně vytyčeny mantinely, v rámci kterých bude o fenoménu panovnické sakrality uvažováno. Těmito nikoliv nepřekročitelnými hranicemi bude zejména dílo saského kronikáře žijícího „na konci věků“ potažmo říšské poměry okolo roku 1000 od vtělení Páně. V té době vládli v Říši panovníci z rodu Luidolfova, nejstaršího doloženého předka této dynastie,²⁷ pročež je označujeme jako Luidolfingy. V odborné literatuře jsou pak někdy označováni i jako Otoni²⁸ nebo saská královská dynastie²⁹. Dlužno však poznamenat, že říšské letopisecké dílny a klášterní skriptoria v období panování saské dynastie (resp. Luidolfingů) zrovna nevyčnívají množstvím postav, a pakliže existují určité informace o tehdejších autorech, pak obvykle toliko v podobě epitafu. O nějakém hlubším rozjímání nad původem takovýchto autorů, jejich vzděláním či představách pak nemůže být pochopitelně ani řeč. Nic z toho ovšem neplatí pro kronikáře, jehož monumentální dílo bude tvořit mantinely této práce a které se nám díky šťastným náhodám zachovalo až do současnosti,³⁰ Dětmara z Merseburku. Do svého díla, kroniky, vložil totiž tento velký muž otisk nejenom své doby ale i sám sebe, a tak na stránkách jeho kroniky můžeme číst celou řadu osobně laděných vzpomínek. Dětmara dokonce zašel tak daleko, že místy opouštěl tradicemi danou roli nezaujatého vypravěče a uchýloval se k osobní zповědi, což rozhodně nelze považovat za kronikářský standard jeho doby.³¹

Co tedy o Dětmarovi víme? Právě z jeho díla je známo, že se narodil 25. července 975 jako prostřední z pěti synů hraběte Siegfrieda z Walbecku a Kunhuty ze Stade.³² Samotný Dětmara byl přitom menší postavy s tváří znetvořenou hnisajícím vředem a v mládí přeraženým nosem.³³ Svým původem však patřil k významné saské šlechtě, což mu otevřelo

---

²⁷ Německá historická věda o takovýchto předcích hovoří jako o tzv. *Spitzenahn*. V podrobnostech: KELLER, Hagen. Otoni. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 17.

²⁸ Použijeme-li metodu, která označuje dynastie podle osobního jména, které je pro tento rod charakteristické a několikrát se v něm opakuje.

²⁹ To podle země jejich původu – Saska. Není bez zajímavosti, že poprvé pět panovníků ze saské dynastie spojil v jeden politicky jednající svazek na konci 11. století Frutolf z Michelsbergu, přičemž není náhodou, že se snažil vylíčit jejich panování jako pokračování velké historie Franků.

³⁰ Byl pouze v podobě faksimile pořízené roku 1905.

³¹ Mimořádně zajímavé je v tomto ohledu srovnání s jinou říšskou kronikou a to sice s kronikou Widukinda z Corvey. Viz WAITZ, G. (ed.). *Widukind monachi Corbeiensis: Rerum gestarum saxoniarum libri tres (MGH SS rer. Germ.)*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1882.

³² DÉTMAR, z Merseburku. *Kronika*. Praha: Argo, 2008, s. 17.

³³ HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg (MGH SS rer. Ger. N. S.)*. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1935, Lib. IV, 75, s. 219. V originále: *Agnosce, lector, procerem, et*

roku 987 brány proslulého kláštera sv. Jana na Hoře v Magdeburku.³⁴ V Magdeburku se dostalo Dětmarovi dobrého vzdělání, avšak jeho kariéra, poté co se stal kanovníkem slavné metropolitní kapituly, slibně se rozvíjející, utrpěla nejprve smrtí jeho otce roku 991,³⁵ poté událostí, kdy byl málem vydán do rukou baltských pirátů jako rukojmí,³⁶ a nakonec i smrtí jeho matky roku 997 a následnými spory o majetek se strýcem Liutharem.³⁷ Po překonání osobní krize spojil Dětmar svůj další společenský vzestup s osobou magdeburského arcibiskupa Tagina, v němž získal mocného ochránce a přímluvce u královského dvora. O jeho dobrých vztazích s magdeburským metropolitou mimo jiné nepochybně svědčí i skutečnost, že právě on mu udělil kněžské svěcení, přičemž není bez zajímavosti, že mu při příležitosti tohoto svěcení věnoval samotný Jindřich II. osobní dar v podobě cenného mešního roucha.³⁸ Roku 1009 mu pak tento jeho politický svazek přinesl povýšení na biskupa merseburského,³⁹ ačkoliv toto biskupství se v té době nemohlo měřit s bohatými a lidnatými diecézemi na jihu a na západě. Nicméně i přesto znamenalo pro Dětmara usednutí na tento biskupský stolec razantní vykročení do veřejného života, neboť tamější falc byla velmi důležitá a strategicky vhodně položená, takže ji navštěvoval i samotný císař Jindřich II. se svou ženou Kunhutou.⁴⁰ Dětmar se tedy nepochybně těšil císařově přízni a jako jeho důvěrník se podílel na správě říšských záležitostí a vysoké diplomacii. Na stranu druhou je však třeba přiznat, že samotný Dětmar, s výjimkou krátkých cest do Porýní a Bavorska a nemnoha

---

videbis in me parvum homuncionem, leva maxilla deformem et eodem latere, quia hinc olim erupit semper turgescens fistula. Nasus in puerica fractus de me ridiculum facit.

³⁴ HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg*. Op. cit., Lib. IV, 16, s. 150. V originále: *Me autem in Quidilingeburg apud suam materteram nomine Emnildam, quae paralisi longo tempore laboravit, primo litteris bene adhuc instructum sumpsit et Ricdago abbati II. de sancto Iohanne in Magadaburg commendavit.*

³⁵ HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg*. Op. cit., Lib. IV, 17, s. 150. V originále: *Inde egressus et imminente quadregesima in civitate Wallibizi dicta infirmatus Id. Marcii defensor patriae ac homo verus utriusque debitum persolvit naturae.*

³⁶ HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg*. Op. cit., Lib. IV, 24, s. 161. V originále: *Veni et cum laicali habitu, quo apud piratas debui obses conservari, prioribus adhuc industus vestimentis, quinta feria profectus sum.*

³⁷ HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg*. Op. cit., Lib. IV, 38, s. 176. V originále: *Post VIII dies predictae cedis mater mea Cunigund nomine tertia Id. Iulii in civitate Germeresleva expiravit.*

³⁸ HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg*. Op. cit., Lib. VI, 46, s. 331. V originále: *Presbiterii vero dignitatem duodecimo Kalendas Ianuarii a prefato archiepiscopo, presente rego Henrico et optimam casulam michi largiente, indignus percepci.*

³⁹ HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg*. Op. cit., Lib. VI, 38, s. 321. V originále: *Natale Domini in Palithe celebrante rege, cum simpnista suo Thagione ipse tractavit, qualiter post mortem Wigberti presulis Merseburgensem ecclesiam bono provisorio commendaret. Cui ille inquit: "Est in meo monasterio quidam frater nomine Thietmarus, quem vos ipsi bene nostis, hunc sua modo prudenter disponentem ad hoc largiente Deo spero idoneum."*

⁴⁰ Dnes se Merseburk nachází ve spolkové zemi Sasko-Anhaltsko.

vojenských výprav proti polskému králi Boleslavu Chrabrému, nikdy Sasko neopustil. Přesto však díky svým kontaktům na panovnický dvůr a přízni, které se těšil, platil za vynikajícího znalce dobových poměrů.

Dětmarovo dílo *Chronicon* neboli Kronika vznikalo pravděpodobně mezi lety 1012 a 1018 a hlavní metodou Dětmarovy práce byl diktát. Při vytváření kroniky zaměstnal Dětmar na 8 písařů, přičemž, jak je patrné z poznámek na okraji již hotového textu, se k ní neustále vracel a opatřoval ji svým komentářem a opravami.⁴¹ Samotná kronika se dělí do osmi knih a popisuje události z let 919 – 1018. První čtyři knihy jsou každá věnována jednomu z panovníků saské dynastie – Jindřichovi I., Otovi I, Otovi II. a Otovi III. Knihy pátá, šestá, sedmá a osmá jsou věnovány Dětmarovu současníkovi Jindřichu II. Proto jsou také zdaleka nejzajímavější, neboť zachycují zejména události, které Dětmar sám prožil, nebo o nichž věděl od lidí, kteří je prožili. Z Dětmarovy kroniky je také možno vyčíst, že se mu dostalo relativně slušného vzdělání, což v té době obnášelo znalost klasiků i myšlenek církevních otců, zejména svatého Řehoře a svatého Augustina. Utajena mu nebyla ani práce jeho současníka Widukinda z Corvey.⁴² Mimochodem mimořádně zajímavé je např. i srovnání práce corveyského mnicha a merseburského biskupa (nejen) z hlediska toho, jak si všímali dění za hranicemi Říše.

Originál Dětmarova díla byl roku 1570 převezen do Drážďan. Tam byl bezpečně uchován až do onoho neblahého února roku 1945, kdy až na několik málo listů padl společně s většinou *Elbflorenz* za oběť spojeneckým bombám. Dodnes můžeme žetel této nenahraditelné ztráty, avšak naštěstí se nám zachovala alespoň faksimile, kterou pořídil a v roce 1905 poprvé zveřejnil Ludwig Schmidt.⁴³

Co se edic týče, vyšla poprvé Dětmarova kronika zásluhou německého právníka původem z Hamburku Johanna Martina Lappenberga v roce 1839 v řadě *Monumenta Germaniae Historica*.⁴⁴ Další edici kroniky poté připravili a vydali Wilhelm Wattenbach a Friedrich Kurze.⁴⁵ V roce 1935 pak vyšla ještě edice Roberta Holtzmanna,⁴⁶ se kterou pracoval autor této práce. Do němčiny byla Dětmarova kronika přeložena pochopitelně

---

⁴¹ DÉTMAR, z Merseburku. *Kronika*. Op. cit., s. 21.

⁴² Tamtéž.

⁴³ Online dostupné na: <http://www.mgh-bibliothek.de/digilib/thietmar.html>.

⁴⁴ LAPPENBERG, Johann Martin. Thietmari Chronicon a 919-1018. PERTZ, Heinrich (ed.). *Annales, chronica et historiae aevi Saxonici (MGH Scriptores)*. Hannover, 1839.

⁴⁵ WATTENBACH, Wilhelm. KURZE, Friedrich. *Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon (MGH SS rer. Ger. In U. S.)*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1889.

⁴⁶ HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg*. Op. cit.

několikrát,⁴⁷ přeložena však byla i do angličtiny⁴⁸ a – což je z pohledu českého čtenáře zdaleka nejzajímavější – v roce 2008 jsme se dočkali i překladu do soudobé češtiny.⁴⁹

Nuže, jak již bylo konečně zmíněno výše, shrnuto a podtrženo, cílem této práce je na základě důkladné analýzy dobového pramene, Dětmarovy *Kroniky*, poodkrýt pohled, kterým nahlížely dobové říšské elity na základy legitimacy panovnické moci, přičemž zvláštní pozornost bude taktéž upnuta na ideál panovnické moci, neboť tyto dvě roviny jsou úzce propojeny a v mnohém se prolínají.⁵⁰ Jen pro úplnost je třeba dodat, že příležitostně bude Dětmarova *Kronika* konfrontována i s prameny jinými, zejména povahy diplomatické.⁵¹

Závěrem je třeba toliko zdůraznit, že citace jsou v práci uváděny dle normy ČSN ISO 690 a že k celé práci bylo, je a bude přistupováno s nezbytnou interpretační pokorou, neboť autor si je dobře vědom nadčasovosti slov kartaginského propuštěnce Publia Terentia Afera: „*Quod licet Iovi, non licet bovi*“.

---

⁴⁷ Nejnověji: TRILLMICH, Werner. Thietmar von Merseburg. Chronik. BAUER, Albert (ed.). *Quellen zur Geschichte der sächsischen Kaiserzeit*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2002.

⁴⁸ WARNER, David. *Ottoman Germany. The Chronicon of Thietmar of Merseburg*. Manchester, 2001.

⁴⁹ DÉTMAR, z Merseburku. *Kronika*. Op. cit.

⁵⁰ Konečně je otázkou, do jaké míry dokázali doboví aktéři obě roviny odlišovat a do jaké míry se jedná toliko o moderní konstrukt, použijeme-li terminologii Dušana Třeštíka. Viz TŘEŠTÍK, Dušan. Vymyslí si český národ. *Lidové noviny*. 1994, 7, č. 283, s. 5. V inkriminované eseji Dušan Třeštík mimo jiné napsal: „*My vynalézatelé dějin říkáme: Ne, pánové, to, co se domníváte nalézt v dějinách, jsou vaše výmysly o nich, které se pokoušíte propašovat do minulosti, potvrzujete se svými vlastními výmysly o ní, svými dějinami.*“

⁵¹ Obzvláště s listinami Jindřicha II. Zdůvodnění viz kapitola 3.0 a 4.0 této práce.

2. Ideové kořeny panovnické moci

„[...] 1000 let [středověké]⁵² Evropy znamená 1000 let nadvlády evropské šlechty. Její rody tvoří domy císařů, králů, knížat a urozených mužů, kteří jako první „Já“, božského původu, povstávají z nosného kolektivního podzemí a stávají se prvními plnými lidmi, plnými křesťany a ,osobními existencemi‘.“⁵³

2.1 *Sacer et sanctus*

Bylo-li předchozím citátem naznačeno, že ve středověku nebyla rovnost chápána jako přirozená, fyzická nebo intelektuální skutečnost, nýbrž jako rovnost duchovní existující jako morální kvalita člověka, jako lidská důstojnost nebo jako rovná cesta lidské osobnosti, cesta ke spáse,⁵⁴ pak by jistě bylo záhodno alespoň v několika větech terminologicky zakotvit pojem sakrality jakožto ústředního pojmu panovnické teologie, byť přirozeně z pochopitelných důvodů nemůže být v této krátké práci věnováno této problematice příliš mnoho prostoru.

Z etymologického hlediska je možné uvažovat o dvou slovech, ze kterých by mohla být sakralita odvozena – *sacer* (česky: posvěcený, posvátný, svatý) a *sanctus* (česky: posvěcený, zasvěcený, nedotknutelný).⁵⁵ Z hlediska historického je třeba poznamenat, že v pozdní antice se pojem *sacer* používal k označení věcí spojených s císařem.⁵⁶ Od 12. století (zejména ale od 13. století) se pak setkáváme obzvláště v pramenech kancelářské provenience s termínem *imperium sacrum (Romanorum)*.⁵⁷ Naproti tomu termín *sanctus* je spojen v křesťanství se svatostí.⁵⁸ Dlužno poznamenat, že osobní *sanctitas* lze dosáhnout toliko po smrti a na základě konkrétních okolností,⁵⁹ přičemž v křesťanském paradigmatu je za svatého považován především ten, kdo prokáže svoji oddanost Bohu, žije v souladu s evangeliem, skrze utrpení, askezi a vyznání, kdo nehřeší a odvrací se od hmotného světa, a konečně kdo po smrti působí

---

⁵² Pozn. Petr Navrátil.

⁵³ HEER, Friedrich. *Evropské duchovní dějiny*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 61.

⁵⁴ Pro srovnání: BÍLÝ, Jiří. *Trojí lid*. Praha: Libri, 2000, s. 75.

⁵⁵ Český překlad převzat ze slovníku: PRAŽÁK, Josef. NOVOTNÝ, František. SEDLÁČEK, Josef. *Latinsko-český slovník*. Praha: SPN, 1955, s. 425 heslo Sacer a s. 432 heslo Sanctus.

⁵⁶ Tak například o císařské ložnici mluvíme jako o *sacrum cubiculum*. Více: ERKENS, Franz-Reiner. *Herrschersakralität im Mittelalter*. Stuttgart: W. Kohlhammer, 2006, s. 49-80.

⁵⁷ Poprvé v listinách Fridricha I. Barbarossy roku 1157, kdy byla přijata teze, že panovnická sakralita pramení z jednotné volby Bohem inspirovaných říšských knížat. V podrobnostech DRŠKA, Václav. PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2004, s. 176-177.

⁵⁸ ERKENS, Franz-Reiner. *Herrschersakralität im Mittelalter*. Op. cit., s. 27.

⁵⁹ V tomto slova smyslu hovoříme o svatém Sigismundovi, Guntramovi, Knutovi, Štěpánovi, Ludvíkovi, Karlovi Velikém atp.

jako přímluvce a divotvůrce pro blaho utlačovaných a pomoc hledajících věřících.⁶⁰

Co se týče odborného diskursu na toto téma, tak za jednu z nejvýznamnějších prací můžeme bezpochyby považovat dílo německého luteránského teologa Rudolfa Otty nesoucí název *Das Heilige*⁶¹. V něm píše Rudolf Otto o posvátnu jako o autonomní neodvoditelné kategorii provázející všechna náboženství⁶² – *mysterium tremendum et fascinans*⁶³ – něco, co nás láká, přitahuje, avšak zároveň děsí a probouzí to v nás strach. I tak lze chápat pojem svatosti.⁶⁴ Z tohoto pohledu nazíráno lze hovořit o tom, že se termíny *sacer* a *sanctus* překrývají,⁶⁵ i když se nejedná o plné ztotožnění. Slovy Franze-Reinera Erkense: „Svatý (v křesťanském smyslu) král byl také zpravidla sakrálním panovníkem, avšak sakrální král nemusí nutně být králem svatým.“⁶⁶

O poznání méně komplikovanější terminologické vymezení vymyslel a v roce 1988 publikoval jiný významný teolog a filozof německého původu a velký znalec Tomáše Akvinského, Josef Pieper, ve své práci *Was heißt sakral?*⁶⁷ Podle něho je totiž sakralita zvláštní vztah *sui generis*, pomocí něhož se: „zařazuje do Boží sféry a vystupuje z řady průměrnosti.“⁶⁸ V tomto chápání je pak podstatou sakrality exkluzivní vztah k Bohu, avšak poněkud odlišný od křesťanské *sanctitas*.⁶⁹

Dle Franze-Reinera Erkense je přítom tento exkluzivní vztah založen na třech prvcích⁷⁰:

---

⁶⁰ V raném středověku o svatořečení rozhodoval příslušný biskup (což předepsal sám Karel Veliký, aby se předešlo zlořádům). Šlo-li ovšem o vyjádření úcty ve větším rozsahu, byla příslušná provinciální synoda. Více: KADLEC, Jaroslav. *Dějiny katolické církve (díl II.)*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1993, s. 71-72.

⁶¹ Česky vyšlo jako: OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998.

⁶² Tamtéž, s. 113.

⁶³ Tamtéž, s. 28 an.

⁶⁴ Není bez zajímavosti, že Rudolf Otto ovlivnil celou řadu významných myslitelů 20. století. Tak kupříkladu Mircea Eliadeho (zejména ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994.), Paula Tillicha (jednoho z největších evangelických teologů 20. století), C. S. Lewise (který je považován za jednoho z nevyznamnějších křesťanských laických apologetů 20. století) a mnohé další (které z pochopitelných důvodů není možno jmenovat).

⁶⁵ ERKENS, Franz-Reiner. *Herrschersakralität im Mittelalter*. Op. cit., s. 27 an.

⁶⁶ Tamtéž, s. 28. Překlad autor. V originále: „Ein (in christlichem Sinne) heiliger König wird in der Regel auch ein sakraler Herrscher gewesen sein, aber ein sakraler König ist nicht zwangsläufig auch ein (christlicher) Heiliger.“

⁶⁷ PIEPER, Josef. *Was heißt sakral?* Stuttgart: Schwabenverlag, 1988.

⁶⁸ PIEPER, Josef. *Was heißt sakral?* Op. cit., 1988, citováno dle ERKENS, Franz-Reiner. *Herrschersakralität im Mittelalter*. Op. cit., s. 28. Překlad Petr Navrátil. V originále: „[...] die Zuordnung zur göttlichen Sphäre auf eine aus der Reihe Durchschnittlichen herausfallende Weise.“

⁶⁹ ERKENS, Franz-Reiner. *Herrschersakralität im Mittelalter*. Op. cit., s. 29, kde se uvádí: „[...] kann ja auch für Menschen gelten, die in einem besonderen Nahverhältnis zu Gott stehen, und trifft vor allem für die Könige zu[...]“

⁷⁰ Tamtéž, s. 28-30.

- (i) Představě, že institut království byl stvořen Bohem a vykonavatel moci v tomto království je vyvolen Bohem.
- (ii) Mínění, že výkon panovnické moci je možný toliko z Boží milosti (*Dei gratia*).
- (iii) Názoru, že král (popř. císař) je (jako *particeps*) účasten jakožto *vicarius Christi* na výkonu kněžského úřadu ve smyslu odpovědnosti za (jemu) Bohem svěřenou společnost.

Z výše řečeného je jednoznačně patrné, že terminologické rozlišení *sacer* a *sanctus* je nesmírně obtížné. Přesto však je velice důležité, neboť jenom pomocí přesného pochopení jemných terminologických nuancí jsme schopni plně docenit zvláštní postavení, kterému se panovník ve středověké společnosti těšil. Je třeba totiž zdůraznit, že kromě kněží byli pomazání pouze králové, přičemž význam nadpřirozenosti, který pomazání spíše potvrzovalo, než vytvářelo,⁷¹ byl v době, kdy neustále docházelo ke směšování nadpřirozeného s každodenním životem, pociťován velmi silně.⁷² Na druhou stranu je důležité mít na mysli skutečnost, že králové nedosahovali kněžského svěcení, a tudíž ani nemohli celebrovat mše. Nebyli tedy kněžími v pravém slova smyslu, avšak ještě méně byli ryzími laiky. Slovy jednoho ze spoluzakladatelů školy *Annales* Marca Blocha: „*Je těžké jasně vysvětlit představy, jež se samy o sobě vzpírají logice. Nebudeme však vzdáleni pravdě, řekneme-li slovy jednoho autora 11. století, že králové sice nebyli pověřeni kněžstvím, ale podíleli se na jeho úřadu.*“⁷³

2.2 Pojetí a původ panovnické moci v Bibli a díle sv. Augustina

Vznik království není v biblických textech vylíčen zcela jednoznačně, neboť se v nich střetávají dva proudy – pro a protikrálovské.⁷⁴ Z hlediska chápání a původu panovnické moci je pak nadmíru zajímavé, že Bible nikdy nevidí dostatečné ospravedlnění žádného jevu v jeho neosobní společenské užitečnosti, nýbrž stále na všechno přikládá měřítko, aby jeden každý z *bratří nejmenších* došel svého práva.⁷⁵

Původ panovnické moci je přitom nejlépe osvětlen v pasáži, kde je Ježíš obžalován římským místodržitelem Pilátem. Na Pilátovu otázku, zda je králem, Ježíš totiž přitakal

⁷¹ K problematice pomazání blíže viz KANTOROWICZ, E. H. *Die zwei Körper des Königs*. München: Taschenbuch Verlag, 1994.

⁷² Pro srovnání: SEIBT, Ferdinand. *Lesk a bída středověku*. Praha: Mláda fronta, 2000, s. 341, kde se píše: „*Transcendentní svět skutečně a opravdově postupoval všemi skutky a myšlením téměř všech lidí. Středověkou náboženskou víru nelze zaměňovat s oním typem religiozity, která převládá dnes. Moderní křesťan každého vyznání věří v transcendentního personálního Boha, v individuální věčnost jedenkrát stvořené duše a v různě definovanou božskou podstatu Kristovu. Zato do bytí většiny středověkých křesťanů byl bezprostředně vkomponován celý svět náboženských zážraků, svět přímo hmatatelný.*“

⁷³ BLOCH, Marc. *Feudální společnost*. Praha: Argo, 2010, s. 389.

⁷⁴ Zvláště typické jsou v tomto ohledu pasáže z *Deuteronomia*, kap. 14, 17-20.

⁷⁵ BÍLÝ, Jiří. *Trojí lid*. Op. cit., s. 75.

a doplnil: „*Moje království není z tohoto světa.*“⁷⁶ Pilát mu dále řekl: „*Jsi tedy přece král?*“ A Ježíš odpověděl: „*Ty sám říkáš, že jsem král.*“⁷⁷ Ježíš tak metafyzicky vysvětlil svůj nárok na moc, avšak na opakované Pilátovy dotazy odvětil: „*Neměl bys nade mnou žádnou moc, kdyby ti nebyla dána shůry.*“⁷⁸

Obdobně je původ královské moci zachycen v textu svatého Pavla, konkrétně v listu Římanům, kde stojí: „*Není moci leč od Boha. Ty, které jsou, jsou zřízeny od Boha, takže ten, kdo se staví proti vládnoucí moci, vzpírá se Božímu řádu.*“⁷⁹ V této souvislosti je třeba upozornit i na slavnou větu Kristovu, kdy Ježíš rozkazuje svým apoštolům: „*Co je císařovo, odevzdejte císaři, a co je Boží, Bohu.*“⁸⁰ Zde uvedená citace z Bible byla po mnoho staletí neustále glosována a vykládána a byla předmětem celé řady sporů. Autorovi této práce se však jako nejlepší jeví poměrně prostá interpretace Jeana-Paula Rouxe, který tvrdí, že tato Ježíšova věta neznamena nic jiného, nežli že panovníka je nutné poslouchat ve všem, co spadá pod jeho pravomoc,⁸¹ avšak je třeba si ponechat svobodu ve víře a duchovním životě.⁸² Jean-Paul Roux k tomu dodává: „*Jakmile se křesťané opřeli o tyto výroky [Ř 13, 1-2 a Mk 12, 17]⁸³, nemohli už zpochybňovat božský původ moci. Z Boha moc sestupovala na vládce [...].*“⁸⁴

Co se otázky vymezení státu⁸⁵ týče, moderní státověda vymezuje tento termín jakožto veřejnoprávní korporaci⁸⁶ *sui generis*.⁸⁷ Toto pojetí by ovšem přirozeně bylo pro člověka žijícího na přelomu prvního a druhého tisíciletí stěží pochopitelné.⁸⁸ V té době totiž bylo

---

⁷⁶ J 18, 36.

⁷⁷ J 18, 37.

⁷⁸ J 19, 11.

⁷⁹ Ř 13, 1-2.

⁸⁰ Mk 12, 17.

⁸¹ Kdy pod pravomocí se rozumí oprávnění vykonávat veřejnou moc v oblasti své působnosti zákonem stanovenými prostředky. HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníký slovník*. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 726 (heslo zpracoval Dušan Hendrych). Naproti tomu působností rozumíme okruh úkolů (v prostoru a čase), které zákon vymezuje určitému subjektu veřejné správy nebo konkrétnímu vykonavateli veřejné správy. HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníký slovník*. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 815 (heslo zpracoval Dušan Hendrych).

⁸² ROUX, Jean-Paul. *Král*. Praha: Argo, 2010, s. 224-225.

⁸³ Pozn. Petr Navrátil.

⁸⁴ Tamtéž, s. 224.

⁸⁵ Stát chápeme i jako politickou formu organizace společnosti. Pro srovnání: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníký slovník*. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 972 (heslo zpracoval Aleš Gerloch).

⁸⁶ Stát je svou podstatou subjektem veřejného práva, avšak nebývá ovšem považován za právnickou osobu veřejného práva. Dlužno poznamenat, že největší teoretická pozornost byla pojmu právnické osoby věnována zejména v Německu. Velmi instruktivní a pečlivý přehled různých koncepcí podává v tomto ohledu německý autor Ernst Zitelmann v práci *Begriff und Wesen der sogenannten Juristischen Personen*. Více: KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995.

⁸⁷ BOGUSZAK, Jiří. ČAPEK, Jiří. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. Op. cit., s. 140 an.

⁸⁸ Byť by se jednalo o příslušníka intelektuální elity té doby.

o státu uvažováno v duchu díla nejslavnějšího církevního otce, biskupa z Hippo Regia, posledního muže antiky a prvního muže středověku,⁸⁹ sv. Augustina.⁹⁰ V jeho pojetí byl stát⁹¹ chápán toliko jako nutné zlo *propter peccatum*,⁹² přičemž v rámci této tradice sloužil stát, světská vrchnost pouze k omezování hříchů a k umožnění prosazení Božího panování. Existence státu byla tímto zdůvodněna jen pokleslou přirozeností člověka (dědičným hříchem),⁹³ nikoli vlastní přirozeností.⁹⁴

Základem definice státu byla Augustinovi slavná definice římského politika a vynikajícího řečníka Cicerona, který uvažoval o státu jako o *consensus multitudinis consensu iuris societate*. Avšak toto Ciceronovo pojmání Augustinus poněkud vyostřil v *remota itaque iustitia quid sunt regna nisi magna latrocinia*.⁹⁵ Proti *consensus multitudinis* pak jeden z nejvýznamnějších církevních otců postavil námitku,⁹⁶ že ten se může časem měnit, zatímco právo musí zůstat vždy totožné. Původ všeho práva tudíž položil římský biskup v Absolutno: Bůh je *causa essendi, ratio intelligendi, ordo vivendi*,⁹⁷ Bůh je ten, kdož určuje, co právo je a co právo není. To z Boha pramení každý základ státní moci. Ne vůle vladařů, nýbrž vůle Boží, jejímž je panovník pouhým vykonavatelem, pouhým nástrojem, rozhoduje ve státě a lidé jsou sice vázáni naprostou poslušností vůči svému vladaři a jeho příkazům, avšak jen potud, pokud takovýto vladař jedná v plném souhlasu s Boží vůlí, projevovanou zejména v evangeliu.⁹⁸

---

⁸⁹ TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení*. Praha: Paseka, 1999, s. 159.

⁹⁰ Středověká učená obec formálně uznávala až do příchodu Tomáše Akvinského čtyři doktorské církevní autority: Ambrože, Jeronýma, Augustina a papeže Řehoře I., z nichž – slovy Jiřího Bílého – „[...]biskup z Hippo Regia, vyznačoval [se, pozn. Petr Navrátil] zdaleka nejpronikavější kritickou inteligencí.“ Více: BÍLÝ, Jiří. *Trojí lid*. Op. cit., s. 79-88.

⁹¹ O účelu státu dle sv. Augustina např.: AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (Díl 2.)*. Praha, Karolinum 2007, s. 280 (XIX., 24).

⁹² WINFRIED, Eberhard. „Bonum commune“ v konkurenci mezi monarchistickou vládou a stavovskou společností. *Český časopis historický*. 2004, 3, s. 450.

⁹³ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 176.

⁹⁴ Není bez zajímavosti, že o několik století později již uvidí Tomáš Akvinský smysl existence státu v záměru dospět k přirozenému společenství, k užitku, blahu, dobru, jistotě a míru všech ve společenství. Více: POST, Gaines. *Ratio publicae utilitatis, ratio status und „Staatsräson“ (1100 – 1300)*. Op. cit., s. 86 an.

⁹⁵ AUGUSTINUS, Aurelius. *De civitate Dei*. Lib iv capp iii-iv.

⁹⁶ Jinou, ještě neurčitější definici státu podává Augustinus jako *množství spojené poutem nějakého společenství (De civitate Dei, lib XV capp VIII)*.

⁹⁷ TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení*. Op. cit., s. 161.

⁹⁸ BÍLÝ, Jiří. *Trojí lid*. Op. cit., s. 80.

3. Dílo biskupa merseburského

Bylo-li v předcházejícím textu naznačeno, že pro středověké právní a politické myšlení bylo typické, že považovalo panovníka především za vladaře z vůle Boží při absenci striktního rozlišování mezi dobrem a prospěchem panovníka a dobrem a prospěchem státu, respektive při absenci pojmání státu jakožto samostatného subjektu,⁹⁹ pak je třeba zdůraznit, že se jedná toliko o zobecňující, a tudíž dosti nepřesnou tezi. Konkrétní chápání a pojmání královské (potažmo císařské) moci bylo totiž vždy pevně svázáno s dobovým fungováním (respektive nefungováním) císařství a papežství a jako takové pochopitelně podléhalo dějinnému vývoji, i když za tímto vývojem je třeba vidět zejména gradaci vývoje předcházejícího a nikoliv vytváření něčeho nového, kvalitativně naprosto odlišného.¹⁰⁰

Budeme-li proto za hodinu zrodu Říše, v souladu s tezí Dušana Třeštíka o jednom revolučním politickém aktu konstituujícím *gens*,¹⁰¹ považovat rok 962, potom nesmíme zapomínat ani na rok 843¹⁰² a na předcházející vývoj Východofranského státu jakožto součásti Franské říše.¹⁰³ Právě ve Franské říši totiž bylo nahlíženo na panovnickou moc zejména z hlediska toho, jak je schopna naplňovat tři hlavní úkoly – *pax*, *iustitia* a *unio regni*.¹⁰⁴ I když se jedná do značné míry o hodnoty, které jsou známé i křesťanskému myšlení,¹⁰⁵ fakticky bylo jejich definování výsledkem střetávání a prolínání předkřesťanského¹⁰⁶ pojetí královské moci do myšlenkového schématu christianizované společnosti.¹⁰⁷ Tak základem moci prvního z Merovejců, Chlodvíka, byla schopnost potírat nepřátelé a zajistit mír, tj. legitimita vlády prvního franského krále stála a padala s tím,

⁹⁹ Je ovšem pravdou, že toto rozhodně neplatí pro období celého středověku. Vztahuje se to tolik k období, kterým se zabývá tato práce – tj. Říší přelomu prvního a druhého tisíciletí. Obecně k vývoji této problematiky: WINFRIED, Eberhard. „Bonum commune“ v konkurenci mezi monarchistickou vládou a stavovskou společností. Op. cit., s. 449-476.

¹⁰⁰ Toto platí potud, pokud budeme uvažovat o pojmání panovnické moci ve Franské říši, resp. Východofranské říši, resp. Svaté říši římské (národa německého).

¹⁰¹ V podrobnostech: TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin*. Praha: NLN, 1997.

¹⁰² Viz: DRŠKA, Václav. Vznik národních monarchií v západní Evropě: Svatá říše. *Historický obzor*. 1990, 1, s. 154-157.

¹⁰³ K problematice franských dělení a formování jejich jednotlivých součástí: DRŠKA, Václav. *Divisiones regni Francorum: královská moc a říšské elity franské říše do vzniku císařství*. Ústí nad Labem: FF Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, 2010.

¹⁰⁴ SUCHÁNEK, Drahomír. DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců. Op. cit., s. 20.

¹⁰⁵ Otázka archetypu je záměrně ponechávána stranou.

¹⁰⁶ Tedy barbarsko-germánského.

¹⁰⁷ V podrobnostech zejména: SCHLESINGER, Walter. Das Heerkönigtum. In *Das Königtum, seine geistigen und rechtlichen Grundlagen (Vorträge und Forschungen 3)*. Sigmaringen, 1973, s. 105-142s. a EWIG, Eugen. *Zum christlichen Königsgedanken im Frühmittelalter*. In *Das Königtum, seine geistigen und rechtlichen Grundlagen (Vorträge und Forschungen 3)*. Sigmaringen, 1973, s.7-74. KIENAST, Walter. Germanische Treue und „Königsheil“. *Historische Zeitschrift*. 1978, 227, s. 265-324. KLEWITZ, Hans-Walter. Germanisches Erbe im fränkischen und deutschen Königtum. *Die Welt als Geschichte*. 1941, s. 201-216.

jak moc byl schopen prokázat, že na jeho straně stojí *felicitas*,¹⁰⁸ v čemž někteří autoři spatřují paralelu ke křesťanské panovnické idoneitě.¹⁰⁹ Naproti tomu u jeho synů už výrazným způsobem působil fakt, že byli dědicové vyvoleného krále zakladatele. Proto, zejména v období vlády posledních Merovejců, je možno vysledovat napětí mezi říšskými elitami pochybujícími o tom, že Merovejcům je nakloněna *felicitas*, avšak stále se ještě neodvažujících zasáhnout proti příslušníkům vyvolené dynastie charismatického krále zakladatele. Slovy Václava Dršky: „Avšak i v okamžicích, kdy jim [tj. Merovejcům]¹¹⁰ nezbývalo nic jiného než dlouhé vlasy, museli být přítomni ad publicum populi sui conventum, qui annuatim ob regni utilitatem celebrabatur.“¹¹¹

Přelom v tomto znamenal pomazání Pipina III., které uvedlo dynastii Karlovců do přímé a exkluzivní vazby k Bohu.¹¹² Posun v chápání královské moci je dobře patrný i za vlády Karla Velikého, kdy o něm jeho důvěrník a rádce Alkuin z Yorku hovořil jako o *defensor fidei et ecclesiae, David et pater patriae*, její *protector et rector*.¹¹³ Netrvalo však dlouho a princip vhodnosti, tj. vedle dynastického principu se prosazující i laickým způsobem chápaný princip královské idoneity, dostal přednost před zásadou *Clausule* Štěpána II. Přelomovým textem byl v tomto smyslu zejména tzv. kapitulář z Coulaines, který sice na jedné straně zakotvoval nepostradatelnost královské moci, na straně druhé však ustanovoval, že tato moc má být aplikována s respektem k církvi, věrných a země.¹¹⁴ Jak k tomuto uvádí Drška: „Západofranské prostředí tak dospělo na práh institucionálního definování principů spravedlivé vlády.“¹¹⁵ A co nato Dětmara?

3.1 Legitimita panovnické moci v díle Dětmara z Merseburku

Jak již bylo naznačeno výše, pro říšské prostředí přelomu prvního a druhého tisíciletí stavějící na franské tradici byly základem legitimacy a pojmání panovnické moci zejména

---

¹⁰⁸ Koneckonců i jeden z předních prelátů Chlodvíkovy doby – Avitus z Vienne – chápal křesťanské posvátnosti, přičemž symbolem tohoto splynutí byla helmice dlouhých vlasů franských vládců, nyní překrytá přilbou pomazání svatým olejem. Viz AVITUS. Avitus Episcopus Viennensis. *Epistolae*. In *Patrologia Latina* (MIGNE, J.-P.), Paris, Ep. XLI., sl. 257-259.

¹⁰⁹ Pro srovnání: SUCHÁNEK, Drahomír. DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců. Op. cit., s. 1-3.

¹¹⁰ Pozn. Petr Navrátil.

¹¹¹ Tamtéž, s. 311.

¹¹² Je třeba poznamenat, že výlučnost Merovejců byla ze scény odstraněna teprve až druhým pomazáním, kterému se Pipinovi III. dostalo z rukou papeže v jednom z nejprestižnějších míst Franské říše, Saint-Denis. V podrobnostech: DRŠKA, Václav. Pipinovo království. *Historický obzor*. 2000, 5/6, s. 107-108.

¹¹³ DRŠKA, Václav. PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. Op. cit., s. 30.

¹¹⁴ Text kapituláře BORETIUS, A. *MGH Capitularia regum Francorum (II.)*. Hannover, 1890, 254, s. 253-255.

¹¹⁵ SUCHÁNEK, Drahomír. DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců. Op. cit., s. 5.

čtyři klíčové prvky – *felicitas*, rodová příslušnost, volba a církevní pomazání.¹¹⁶ O tom svědčí mimo jiné i vývoj v Říši po smrti posledního Karlovce na trůnu Východofranské říše, Ludvíka Dítěte roku 911, a následné zápasy mezi Konrádovci a Luidolfingy.¹¹⁷ Je však třeba upozornit na skutečnost, že jednotlivé prvky byly soudobými kronikáři zdůrazňovány a potlačovány tak, jak to konvenovalo vládnoucí dynastií. Tak kupříkladu Widukind z Corvey¹¹⁸ vyzdvihuje ve svém díle *Res gestae Saxonicae sive annalium libri tres* zejména starogermánskou *felicitas*, což nepochybně konvenuje se skutečností, že první saský král Jindřich I. Ptáčník nebyl ani pomazaným ani příbuzným¹¹⁹ doposud vládnoucí dynastie.¹²⁰

Pasáž věnující se nástupu saské dynastie na Východofranský trůn je nesmírně důležitá i pro Dětmarovo pojetí panovnické moci. Dětmar k tomuto totiž uvádí: „*Na sněmu, který se konal ve Fritslaru, vzápětí korunovali Jindřicha [...] Pomazání a požehnání od arcibiskupa Herigera [...] nechtěl přijmout, ale tvrdil, že jich není hoden. Nicméně se obávám, že tím zhřešil, protože v Životě svatého otce Ulricha, kterého tentýž král později povýšil na biskupa, jsem se dočetl, že se tomuto prelátovi několikrát zjevila svatá mučednice Afra a s ní dva meče, jeden s rukojetí, druhý bez ní, a ten prý právě ukazoval, že se Jindřichovi nedostalo posvěcení. Avšak ponechávám to skrytým záměrům Božím a pokračuji dále.*“¹²¹ Dětmar tedy na rozdíl od Widukinda (ačkoliv Dětmarovi bylo dílo corveyského mnicha nepochybně dobře známo),

¹¹⁶ BEUMANN, Helmut. Die sakrale Legitimierung des Herrschers im Denken der ottonischen Zeit. In HLAWITSCHKA, Eduard (ed.). *Königswahl und Thronfolge in Ottonish-Frühdeutscher Zeit*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1971, s. 150.

¹¹⁷ KÖRNTGEN, Ludger. Möglichkeiten und Grenzen religiöser Herrschaftslegitimation. Zu den Dynastiewechseln 751 und 918/919. POHL, Walter. WIESER, Veronika (edd.). *Der frühmittelalterliche Staat – Europäische Perspektiven*. Op. cit., s. 369-389.

¹¹⁸ Velice důležitým faktem je, že Widukind byl Sas a z jeho díla je patrné, jak moc byl hrdý a pyšný na svůj lid. Navíc jeho dílo bylo určeno jako dar Matyldě, abatyši v Quedlinburgu a příslušníci vládnoucí dynastie, a i z toho je patrné, že bylo míněno především jako apologie, tudíž Widukind pochopitelně zdůrazňoval jen ty prvky, které sloužily ke zdůvodnění nároků Jindřicha I. Ptáčníka na trůn.

¹¹⁹ Byť to neplatí zcela absolutně. V podrobnostech: KIMPEN, Emil. Die Abstammung Konrads I. und Heinrichs I. von Karl dem Großen. *Historisches Vierteljahrschrift*. 1935, 29, 722-767.

¹²⁰ WIDUKIND (ed. G. Waitz). *Rerum gestarum saxoniarum libri tres*. Op. cit., I, cap. 25. V originále: *Sunt nobis, frater, copiae exercitus congregandi atque ducendi, sunt urbes et arma cum regalibus insigniis et omne quod decus regium deposcit preter fortunam atque mores. Fortuna, frater, cum nobilissimis moribus Heinricho cedit, rerum publicarum secus Saxones summa est.*

¹²¹ HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg*. Op. cit., Lib. I, 8, s. 13. Překlad převzat z knihy DĚTMAR, z Merseburku. *Kronika*. Op. cit., s. 38. V originále: *Concione in Fridisleri celeriter posita, Heinrichum coronaverunt et sibi credita sub Christi [...] Episcopalis unctionem benedictionis, a Herigero archiepiscopo exhibitam, antecessorum more priorum non desideravit nec suscipere voluit, sed prorsus ad hoc indignum se affirmavit. Attamen in hoc eum equidem peccasse vereor, quia in Vita sancti patris Othelrici, quem idem rex post ad sacerdotalem promovit ordinem, legi sanctam Christi martyriem Affram dilecto suimet presuli multa in visu ostendisse, inter quae duos enses, unum cum capula aliumque sine ea, ac per eum Heinrichum regem consecrationis expertem demonstrasse. Sed ocolto hoc Dei iudicio reliquens, amplius progrediar*

zamlčuje fakt, že dle dobových měřítek prvnímu panovníkovi z domu saského *felicitas*, v kontrastu s Konrádem I., rozhodně nechyběla.

Co se týče Jindřichova syna a nástupce Oty I., tak i u něho zdůraznil merseburský kronikář zejména jeho volbu a pomazání: „*Všichni velmoži z celé země [...] zvolili jednohlasně jejího syna Otu králem [...] společně s ním se pak vypravili do Cách [...] zde ho usadili na místě jeho předků, zvolali ho svým králem a poděkovali za to Bohu. Posvětil ho v roce 936 od Vtělení Páně Hildebert, opatrovník mohučského stolce, se souhlasem Wigfrieda, arcibiskupa kolínského, v jehož diecézi se to celé konalo, a za asistence trevírského arcibiskupa – místem byl kostel svatě Věčné Panny Marie, který s velkou péčí vystavěl Karel Veliký. Pak Ota, největší z nositelů žezla, posílen v Bohu i ve své vládě, nechal posvětit svoji manželku.*“¹²² Obdobně zdůraznil církevní pomazání (a ještě naposled i volbu) Dětmara i u Oty II.: „*Jeho stejnojmenný syn, totiž Ota mladší, byl už za otcova života zvolen a pomazán.*“¹²³ Naopak u Oty III. již ponechává volbu stranou a vyzdvihuje toliko jeho příbuzenský vztah k zesnulému vladaři a pomazání¹²⁴: „*Jeho slavný potomek, narozený ve hvozdu zvaném Kessel, byl v den po narození Páně pomazán v Cáchách na krále ravennským arcibiskupem Janem a mohučským arcibiskupem Willigisem.*“¹²⁵ Namísto volby Dětmara zdůrazňuje aspekt Boží vyvolenosti doplněný o rituální podřízení říšské šlechty na svatém místě saské dynastie, v Quedlinburgském klášteře, v den nejvýznamnějšího křesťanského svátku, Velikonoc. Slovy merseburského kronikáře: „*Uprostřed jasného dne se přede všemi rozzářila hvězda Bohem předurčeného vládce. Zazněla jednohlasná chvála Krista z úst laiků i kněží a dosavadní soupeři se pokorně smířili, nejednotný lid se sjednotil pod jedinou vládou [...] Příští Velikonoce slavil král v Quedlinburgu. Čtyři vévodové zde vykonávali dvorskou*

---

¹²² HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg*. Op. cit., Lib. II, 1, s. 39. Překlad převzat z knihy DÉTMAR, z Merseburku. *Kronika*. Op. cit., s. 51. V originále: *Omnes reipublice principes [...] Ottonem patris sui decreto ac petitione uno ore in regem sibi et domum elegerunt [...] pariterque cum eo Aquisgrani proficiscuntur [...] ad sedem usque imperialem eum ducens, statuit eundem in loco priorum, in regem sibi collaudans ac Deo tunc gracias agens. Hunc Hildibertus, Mogutine curator cathedre, cum licencia Wigfridi, sancte Coloniensis archiepiscopi, in cuius diocesi hoc fuit, et auxilio Trevirensis benedixit anno dominice incarnationis nongentesimo tricesimosexto in ecclesia sancte Marie semper virginis, quam cum omni diligencia magnus construxit Karolus. Confortatus in Deo tunc et in regno sceptriferorum maximus Otto coniugem suam.*

¹²³ HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg*. Op. cit., Lib. II, 44, s. 92. Překlad převzat z knihy DÉTMAR, z Merseburku. *Kronika*. Op. cit., s. 75. V originále: *Aequivocus autem eius, iunior scilicet Otto, patre adhuc vivente electus et unctus.*

¹²⁴ To nepochybně i souviselo s nástupnickými boji po smrti Oty II. a s celkovou mocenskou situací v říši.

¹²⁵ HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg*. Op. cit., Lib. III, 26, s. 92. Překlad převzat z knihy DÉTMAR, z Merseburku. *Kronika*. Op. cit., s. 92. V originále: *Huius inclita proles, nata sibi in silva, quae Ketil vocatur, in die proximi natalis Domini ab Iohanne archiepiscopo Rawennate et a Willigiso Mogociacense in regem consecratur Aquisgrani.*

službu: Jindřich jako stolník, Konrád jako komorník, Jindřich Mladší jako číšník a Bernhard jako maršálek.“¹²⁶

Smrtí Oty III., kterou končí třetí kniha Dětmarovy kroniky, vymřela vládnoucí větev Luidolfingů a otevřel se prostor pro dosud opomíjenou větev ovládající bavorské vévodství. Mužem, který v té době představoval tuto vedlejší linii potomků Jindřicha I. Ptáčníka, nebyl nikdo jiný nežli vévoda Jindřich IV., syn Jindřicha Svárlivého a pozdější císař Jindřich II. Dlužno poznamenat, že jenom stěží bychom našli v říšských dějinách podobného panovníka, na jehož osobnost a vládu se pohled historiografie tak zásadně měnil.¹²⁷ Svůj neoddiskutovatelný podíl na tom měl především německý historik Harry Bresslau, který v druhé polovině 19. století dokončil výzkum S. Hirsche a H. Pabsta, přičemž Bresslau pohlížel na Jindřicha II. jako na slabého vládce bez státnického rozhledu, diplomatického taktu a potřebných schopností.¹²⁸ Revizi tohoto názoru započal Theodor Schieffer a dokončil ji až počátkem 90. let 20. století Hartmut Hoffman ve své knize *Mönchskönig und rex idiota*¹²⁹, kdy vrátil Jindřicha II. mezi významné postavy počátku vrcholného středověku.

Samotný nástup Jindřicha II. na říšský trůn však byl komplikovanou záležitostí a to z mnoha příčin. Tou patrně nejvýznamnější je ale třeba hledat v jeho vévodství, v Bavorsku. Na svých državách totiž bavorští Luidolfingové praktikovali velmi tvrdou a nesmlouvavou politiku vůči svým podřízeným velmožům. Bavorsku totiž v rámci říše náleželo specifické postavení, čehož si byli vévodové a potomci Jindřicha I. Ptáčníka dobře vědomi a na této tradici vědomě stavěli.¹³⁰ Obzvláště pak Jindřich Svárlivý a jeho syn Jindřich IV., vědomi si svého původu, usilovali o přetvoření Bavorska v lokální království, a tak pravidelně svolávali sněmy do své rezidence v Řezně, bez královského schválení vyhlašovali zákony, odvolávali hrabata a fojty a tvrdě trestali každý odpor proti nastolenému pořádku.¹³¹ Je proto

---

¹²⁶ HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg*. Op. cit., Lib. IV, 8 a 9, s. 141. Překlad převzat z knihy DĚTMAR, z Merseburku. *Kronika*. Op. cit., s. 97. V originále: *Stella a Deo predestinati rectoris media die cernentibus universi clara refulsit. Fit unus laicorum atque clericorum in Christi laude concentus ac prius repugnancium supplex affectus, et dissona turba in unum domnum convenit [...] Celebrata est proxima paschalis solempnitas in Quidilingaburg a rege, ubi quatuor duces ministrabant, Heinricus ad mensam, Conradus ad cameram, Hezil ad cellarium, Bernahrdus equispreffit.*

¹²⁷ Ale mohli bychom ho bez uzardění přirovnat k českému králi Janu Slepému, kterému se dostalo díky práci Josefa Šusty v české historiografii přídomek král cizinec, přičemž ovšem pozdějšími generacemi historiků, zejména Jiřího Spěváčka a Lenky Bobkové, byl tento pohled významným způsobem korigován.

¹²⁸ SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium: říšská církev na přelomu prvního a druhého tisíciletí*. Op. cit., s. 142.

¹²⁹ HOFFMANN, Hartmut. *Mönchskönig und rex idiota. Studien zur Kirchenpolitik Heinrichs II. und Konrads II.* Hannover: Hahnschebuchhandlung, 1993.

¹³⁰ SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium: říšská církev na přelomu prvního a druhého tisíciletí*. Op. cit., s. 149 an.

¹³¹ WEINFURTER, Stefan. *Die Zentralisierung der Herrschaftsgewalt im Reich Heinrich II.* *Historisches*

pochopitelné, že tvrdý politický kurz, který Jindřich II. zosobňoval, nebyl říšským elitám (a obzvláště formující se šlechtě) příliš po chuti. Tak v roce 1002 se proti němu zformovala rozsáhlá opozice, ačkoliv byl ze všech možných kandidátů na říšský trůn nejvznešenějšího původu s dynastickými vazbami na předchozí panovníky i odpovídajícími schopnostmi. Mezi jeho hlavní protivníky patřil vlivný markrabě Ekkehard Míšeňský, který s podporou Bernharda Saského a magdeburského arcibiskupa Giselhera svolal sněm do Frohse. Tato skutečnost pochopitelně nemohla uniknout ani Dětmarovi, přičemž k Ekkehardově kandidatuře poznamenal toto: „*Ten [Ekkehard]*¹³² *se nemohl smířit s tím, že se mu vzdaluje královský trůn a hněvivě zvolal: ‚Co proti mně máš, hrabě Liuthare?!‘ A ten odpověděl: ‚Cožpak nevidíš, že tvému vozu schází čtvrté kolo?‘ Tak bylo volební jednání přerušeno a potvrdila se slova starověkých autorů, že přerušení na jednu noc znamená odklad o jeden rok.*“¹³³ Tedy merseburský biskup odmítl kandidaturu Ekkeharda s tím, že mu chybí příbuzenské vazby na doposud vládnoucí dynastii saských panovníků.¹³⁴ Naopak o Jindřichovi II. napsal: „*A také se chci zmínit o zbožnosti krále Jindřicha, který byl z rozhodnutí Nejvyššího zvolen králem. Po smrti císaře se jakémusi ctihodnému knězi dostalo Božího zjevení. Bylo mu řečeno: ‚Vzpomínáš, bratře, jak lid prozpěvoval: Vévoda Jindřich chce vládnout proti Boží vůli? Nyní by však měl Jindřich spravovat království z Božího předurčení.‘ Všechno božské i světské řízení ho přibližovalo k trůnu více než ostatní jeho současníky, ať jim to bylo po vůli, či nikoliv.*“¹³⁵ A dále pak: „*Na Liutharovu radu vyslal vévoda jednoho bojovníka na hrad Werla ke svým neteřím, sestřám Žofii a Adelheidě, a k předákům království, kteří se tam shromáždili [...] Velká většina ihned jednohlasně souhlasila, že Jindřich se může s Boží pomocí stát na základě dědického práva králem [...]*

Jahrbuch. 1986, 106, s. 241-297.

¹³² Pozn. Petr Navrátil.

¹³³ HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg.* Op. cit., Lib. IV, 52, s. 190. Překlad převzat z knihy DĚTMAR, z Merseburku. *Kronika.* Op. cit., s. 120. V originále: *Hic se paululum a regni fastigio dilatatum graviter ferens erupit: ‚O Liuthari comes, inquires, quid adversaris?‘ Et ille: ‚Num, inquit, curru tuo quartam deesse non sentis rotam?‘ Sic interrupta est eleccio, et fit vera antiquorum relacio, quod unius noctis intermissio fiat unius anni dilacio.*

¹³⁴ Pro srovnání: HLAWITSCHKA, Eduard. Die thronkandidaturen von 1002 und 1024. In HLAWITSCHKA, Eduard (ed.). *Königswahl und Thronfolge in Ottonish-Frühdeutscher Zeit.* Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1971, s. 495-510.

¹³⁵ HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg.* Op. cit., Lib. V, 2, s. 223. Překlad převzat z knihy DĚTMAR, z Merseburku. *Kronika.* Op. cit., s. 134. V originále: *Et laciori stilo scribere pietatemque ducis Heinrici divina preordinacione in regnum electi conabor reterger. De quo post mortem imperatoris cuidam venerando patri revelacione deica sic dictum est: ‚Recordaris, frater, qualiter cecinit populus: Deo nolente voluit dux Heinricus regnare? Nunc autem debet Henricus divina predestinacione regni curam providere.‘ Omnia, que ad divina vel humana pertinebant, hunc pre ceteris contemporalibus, vellent, nollent ad regnum promovebant.*

*Arcibiskup Willigis se svými sufragány mu dal královské pomazání a korunoval ho [Jindřicha II.]*¹³⁶, *zatímco všichni přítomní zpěvem chválili Pána.*¹³⁷ Ze zde citovaného textu je jednoznačně patrné, že Dětmara přiznával právo Jindřichovi II. na uprázdněný královský trůn na základě Božího vyvolení a dědické příbuznosti s dosud vládnoucím domem saských králů. Navíc neopomněl ani zdůraznit, že za Jindřichovou kandidaturou stály i dvě blízké příbuzné Oty III. a abatyše dvou nejvýznamnějších otonských klášterů – Quedlinburgu a Gandersheimu. Pochopitelně pak i podtrhl pomazání, které se Jindřichovi II. dostalo z rukou mohučského arcibiskupa. Tedy z pohledu merseburského kronikáře stála legitimita vlády Jindřicha II. na příbuznosti s doposud vládnoucím rodem, pomazání a Božím předurčením.

3.2 Panovnický ideál v díle Dětmara z Merseburku

V obecné rovině lze konstatovat, že na otázky původu panovnické moci nalézali středověcí myslitelé jednoznačnou odpověď, která zároveň představovala základní argument legitimizující nadřazenost vládců v rámci společenské struktury: královská moc je dána od Boha.¹³⁸ Chtěl-li tedy král vládnout dobře, musel vládnout v souladu s Božími zákony. Tedy osobní schopnosti vladaře a praktický výkon vlády byly neodmyslitelnou součástí pojmání panovnické moci, přičemž v zásadě lze konstatovat, že středověká představa o vladaři jako o spravedlivém soudci, mírotvůrci a štědrém dárci byla do značné míry výsledkem střetávání antické tradice a barbarského chápání královského institutu. Dětmara v tomto směru nepředstavuje žádnou výjimkou. Pomocí své „narrativní strategie“ vytváří plastickou fresku, kde na jedné straně stojí Bohem vyvolená dynastie saských králů, v níž se snoubí v zásadě všechny zde uvedené ctnosti¹³⁹, a na straně druhé zkažené polské plémě v čele s arcilotrem Boleslavem Chrabrým.

Koneckonců co si o Polácích Dětmara myslel, vyjádřil dosti expresivně ve své kronice: *„Boleslavův lid je totiž třeba chovat spíše jako dobytek, trestat jej jako tvrdohlavého osla,*

---

¹³⁶ Pozn. Petr Navrátil.

¹³⁷ HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg*. Op. cit., Lib. V, 3 a 11, s. 223 a 234. Překlad převzat z knihy DĚTMAR, z Merseburku. *Kronika*. Op. cit., s. 134 a 138. V originále: *Huius consilio dux quendam militem ad civitatem, que Werlu dicitur, ad neptes suas, consorores Sophyam et Ethelheidam, et ad omnes, qui tunc ibi convenerunt, regni primates misit [...] Cui mox a maxima multitudine vox una respondit, Heinricum Christi adiutorio et iure hereditario regnaturum [...] a Willigiso, eiusdem sedis archiepiscopo, suffraganeorumque suimet auxilio, accepta regali unccione, cunctis presentibus Deum collaudantibus, coronatur.*

¹³⁸ Viz ANTONÍN, Robert. Ideál panovnické moci v narativních pramenech českého středověku. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. ZELENKA, Jan (edd.). *Dvory a rezidence ve středověku II*. Praha: Historický ústav, 2008, s. 401.

¹³⁹ A v případě drobnějších klopýtnutí jsou schopni tyty činy napravit almužnami.

protože bez těžkých trestů svému vládci nedá žádný užitek. Jestliže se někdo odváží svést cizí manželku nebo se dopustí cizoložství, dostane se mu odplatou následujícího trestu. Je přiveden na kupecký most a přibit za šourek ke dřevu, pak vedle něho položí nůž a on musí těžce volit mezi smrtí anebo odříznutím. Koho po devítičku přistihnou, jak jí maso, toho potrestají vyražením zubů. Boží zákon, který v tom kraji povstal teprve nedávno, se ovšem prosazuje spíše díky této síle než prostřednictvím postů, které lidu ukládají biskupové.“¹⁴⁰ Z hlediska panovnického ideálu jsou pak nejzajímavější právě pasáže, které jsou věnovány polskému králi, neboť v nich se můžeme dočíst, jaký by panovník být neměl, a *contrario* jaký by být měl. Tak se můžeme dočíst o Boleslavovi Chrabrém: „*Na tuto výpravu byl také mezi spojenci přizván Boleslav, nedostavil se však a opět se projevil jako lhář, který nadržuje slovo [...] Takto poslouchal Boha, tak usiloval o přímělu zbožných lidí, tak silná byla věrnost a spolehlivost toho válečníka, takto plnil své zaručené přísahy! Jen se podívej, milý čtenáři, jak se při tolika hanebnostech choval!*“¹⁴¹ Na jiném místě se pak Dětmar vyjadřuje k panovnickému ideálu na příkladu burgundského krále: „*Avšak změkčilý a zženštilý burgundský král z popudu těch, jimž se líbilo s povolenou úzdou spravedlnosti volně pobíhat sem tam, jako to činí nešťastné tele, chtěl získat zpět majetek [...] I když svůj přístup později změnil a přece se rozhodl dodržet dané sliby, bránila mu v tom pýcha [...] Jak jsem slyšel, není žádný jiný král, který by takto vládl: má jenom titul a korunu [...] Pro svou vlastní potřebu má tak málo prostředků, že žije na úkor biskupů, a ani jedny, ani druhé není schopen ochránit před vnějšími nástrahami [...] Takový král vládne, aby běsnění zlých mohlo řídit ještě bezuzdněji a aby tam jiný král nemohl zavést nové zákony, jež by neblahé zvyky odstranily.*“¹⁴²

---

¹⁴⁰ HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg*. Op. cit., Lib. VIII, 2, s. 494 a 234. Překlad převzat z knihy DÉTMAR, z Merseburku. *Kronika*. Op. cit., s. 261. V originále: *Populus enim suus more bovis est pascendus et tardi ritu asini castigandus et sine poena gravi non potest cum salute principis tractari. Si quis in hoc alienis abuti uxoris vel sic fornicari presumit, hanc vindictae subsequentis poenam protinus sentit. In pontem mercati is ductus per follem testiculi clavo affigitur et novacula prope posita hic moriendi sive de hiis absolvendi dura electio sibi datur. Et quicumque post LXX. carnem manducasse inventur, abscisis dentibus graviter punitur. Lex namque divina in hiis regionibus noviter exorta potestate tali melius quam ieiunio ab episcopis instituto corroboratur.*

¹⁴¹ HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg*. Op. cit., Lib. VI, 92, s. 385 a 234. Překlad převzat z knihy DÉTMAR, z Merseburku. *Kronika*. Op. cit., s. 209. V originále: *Ad supplementum huius itineris Bolizlaus antea invitatus nil aspiravit et in bene promissis more solito mendi apparuit [...] Tantus huic impio respectus Dei erat, sic piorum interventum quesivit, ita cluebat militis incliti firma fides, et de sacramentis terribilibus adeo curavit. Attende, lectore, quid inter tot flagicia hic perfidus agat.*

¹⁴² HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg*. Op. cit., Lib. VII, 31, s. 435 a 234. Překlad převzat z knihy DÉTMAR, z Merseburku. *Kronika*. Op. cit., s. 233. V originále: *Burgundiorum vero rex mollis et effeminatus bona, que nepoti suo promisit, impedire eorum instinctu voluit, quibus relaxato freno iusticie velut infelici vitulo per latum currere placuit. Cumque iterum ceptis persistere studuit, eorum*

Tedy *a contrario* je z výše řečeného jednoznačně patrné, jaké vlastnosti merseburský biskup na panovníkovi adoroval a které naopak odmítal, byť je důležité mít na paměti, že zde citované ukázky byly především součástí Dětmaraovy „narativní strategie“. Dle Dětmara měl být panovník především silnou osobností disponující odpovídající mocenskou a finanční základnou, ochránce církve, zbožný muž, měl dostávat svým slibům a přísahám a nepodléhat pýše a jiným lidským slabostem. Saská panovnická dynastie přirozeně takovými vlastnostmi disponovala, a když přeci jenom se dopustila nějakých nepravostí, tak jenom skrze svoji vedlejší linii, přičemž tyto poklesky byly napraveny štědrými almužnami¹⁴³: „*Potom král konal se svými knížaty v Magdeburku sněm, na který přijel proslulý bavorský vévoda Jindřich [...] Onen zbožný vévoda, který každý svůj přestupek odčinil bohatými almužnami.*“¹⁴⁴ Jinak ovšem není možné kritiku, byť sebemenší, vládnoucí saské dynastie z hlediska naplňování panovnického ideálu v díle merseburského biskupa dohledat.

---

conflacione et pessima reluctacione non potuit. Nullus enim, ut audio, rex est, qui sic presit regno: nomen tantum et corona habet [...] Ad suam vero utilitatem pauca tenens ex impenis antistitum vivit et hos vel alios in aliquo extrinsecus laborantes eripere nequit. Unde hii manibus complicatis cunctis primatibus velut regi suo serviunt et sic pace fruuntur. Ob hoc vero solum talis rector inter eos dominatur, ut eo liberius malignorum furor invicem vegetur et ne lex nova alterius regis ibi adveniat, que inolitam consuetudinem corrumpat.

¹⁴³ Přičemž Dětmar očividně bagatelizuje činy Jindřicha nesoucího přídomek Svárlivý.

¹⁴⁴ HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg*. Op. cit., Lib. IV, 20, s. 154 a 234. Překlad převzat z knihy DÉTMAR, z Merseburku. *Kronika*. Op. cit., s. 103. V originále: *Post haec rex in Magadaburg cum suis principibus colloquim habuit, ad quod Heinricus Bawariorum dux inclitus venit [...] Et pius ille dux, qui omne suimet delictum continuis mundavit elemosinis.*

4. Závěr

S obdobím nástupu a vlády saské dynastie v Říši lze hovořit o tom, že dochází k změně chápání postavení panovníka uvnitř středověké společnosti, přičemž na vrcholu tohoto vývoje dosáhla vladařská autorita naprosto nezpochybnitelného postavení a v mnoha ohledech byli panovníci ze saského domu skutečnými autokraty, kteří tvrdě potírali jakoukoliv opozici. Cesta k takovému rozsahu a vlivu byla však toliko pozvolná. Dílo merseburského kronikáře a biskupa Dětmara je přitom z hlediska zachycení tohoto vývoje zvláště cenným pramenem, neboť nám zprostředkovává zejména pohled dobových duchovních říšských elit na legitimitu panovnické moci.

Pakliže Jindřich I. Ptáčník pojímal svoji vládu jako *amicitiae et convivium*¹⁴⁵ a pakliže za vlády jeho syna a nástupce Oty I. Velikého vznikl kolem roku 960 v klášteře sv. Albana liturgický text určený pro účely královského svěcení, tzv. mohučské ordo, pak ale údajně prvním panovníkem, který měl být podle tohoto ordo korunován, byl právě Jindřich II., který zároveň v jistém slova smyslu završil vývoj předcházející a byl skutečným autokratem na trůnu.¹⁴⁶ Dlužno přitom poznamenat, že podle mohučského ordo měl být panovník *cultor Dei*, a proto k jeho povinnostem patřil výkon *iustitia, aequitas, misericordia* a *pietas*, tj. měl pyšné ponižovat a slabé, zejm. vdovy chránit (*rex iustus*). Dále měl být samozřejmě *defensor ecclesiae*, tj. měl být *auctor ac stabilitor christianitatis et christianae fidei*. K hlavním úkolům v této oblasti měl být boj proti nepřítelům víry.¹⁴⁷

Dnes již není pochyb o tom, že Jindřich II. byl mimořádně schopným a mocným vládcem, který v mnoha ohledech navázal na dědictví svých saských předchůdců na říšském trůnu. Společně s Jindřichem III. pak je obecně považován za krále, který byl schopen ve svých rukách koncentrovat nejvyšší možnou míru světské a duchovní moci, přičemž byl to právě Jindřich II., který strukturální změny ve společnosti ve větší míře prosadil na úkor světských a církevních elit.¹⁴⁸ Výjimečnost Jindřicha II. však spočívala i v tom, že na rozdíl od svých předchůdců se mu dostalo vynikajícího vzdělání, a tudíž byl schopen nejen konat, ale v rovině teologické i chápat příčiny a následky svých činů.¹⁴⁹

---

¹⁴⁵ ALTHOFF, Gerd. *Amicitiae und Pacta : Bündnis, Einung, Politik und Gebetsgedenken im beginnenden 10. Jahrhundert*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1992, s. 19 an.

¹⁴⁶ SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium: říšská církev na přelomu prvního a druhého tisíciletí*. Op. cit., s. 159.

¹⁴⁷ SUCHÁNEK, Drahomír. DRŠKA, Václav. *Autoritativní jednání středověkých vládců*. Op. cit., s. 22.

¹⁴⁸ SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium: říšská církev na přelomu prvního a druhého tisíciletí*. Op. cit., s. 143 an.

¹⁴⁹ HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg*. Op. cit., Lib. V, prolog, s. 221.

Již svým počínáním bezprostředně po smrti Oty III. se bavorský vévoda prezentoval jako muž, který rozumí řeči symbolů a dokáže v jejich světle obhájit svá práva.¹⁵⁰ Svou vládu pak Jindřich chápal jakožto vyvolení své rodiny, přičemž na své nároky na říšský trůn pohlížel optikou christologických předobrazů. Pokud se totiž musela Jindřichova rodina kdy pokořit a dočasně rezignovat na své dědictví, byl to toliko Boží úradek, v jistém smyslu dokonce podmínka budoucí velikosti rodiny. Tuto myšlenku ponížení a následného povýšení reflektoval ve svém díle i Dětmár, když k tomu poznamenává: „*Je totiž psáno v evangelii, že kdo se povyšuje, bude ponížěn, a kdo se ponižuje, bude povýšen.*“¹⁵¹

Ačkoliv Jindřichovi kolovala v žilách krev saských Luidonfingů a burgundských králů, což samo o sobě mohlo jako legitimizační základ stačit k prosazení jeho nástupnických práv, Jindřich šel ve svém pojetí panovnické moci ještě dále. Jindřich II. totiž zjevně nikdy nepochyboval o skutečnosti, že spravování pozemských záležitostí se musí řídit dle zákonů, které ustanovil sám Bůh.¹⁵² Proto také odmítal představu, že by o osobě panovníka realizující na zemi Boží záměry měla rozhodovat lidská volba, proto také případná formální volba nového krále šlechtou pozbývala významu.¹⁵³ Ve světle Boží vyvolenosti a představě, že k panování povolal skrze jeho osobu vedlejší větev saské dynastie samotný Bůh, postrádala do značné míry váhu dokonce i otázka rodové příslušnosti. Napříště mělo zásadní význam církevní pomazání a korunovace, skrze něž se panovníkovi dostávalo slavnostního sakrálního povýšení. Tento posun v chápání královské moci je dobře patrný nejen v arengách Jindřichových listin,¹⁵⁴ ale i v díle merseburského biskupa Dětmara, zvláště porovnáme-li ho s dílem jeho předchůdce, Widukinda z Corvey. Říšský kronikář přelomu prvního a druhého

---

¹⁵⁰ Tak jeho skutky mířily k prohlášení sebe sama za jediného autentického dědice odkazu Oty III., když se zmocnil jeho ostatků a následně je použil ke svým vlastním záměrům. Stejně tak se zmocnil i říšských insignií a neváhal dokonce vystoupit proti kolínskému arcibiskupovi Heribertovi a zajmout jeho bratra, který taktéž chápal důležitost svatého Longinova kopí, a proto jej tajně odeslal do říše ještě před ostatními korunovačními klenoty. Pro srovnání: HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg*. Op. cit., Lib. IV, 50, s. 189.

¹⁵¹ HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg*. Op. cit., Lib. VI, 99, s. 393 a 234. Překlad převzat z knihy DÉTMAR, z Merseburku. *Kronika*. Op. cit., s. 233. V originále: *Quia teste evangelio omnis humilitas crescit et arrogancie sublimitas minioratur*.

¹⁵² SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium: říšská církev na přelomu prvního a druhého tisíciletí*. Op. cit., s. 149 an.

¹⁵³ I když Jindřich II. evidentně o volbu nestál, je zde důležité zdůraznit, že vedle odlišného ideového pojetí zde hrálo nepochybně roli i to, že nebylo zdaleka jisté, že se mu podaří shromáždit dostatečný počet hlasů potřebných ke zvolení. Namísto volby Jindřich II. poprvé v říšských dějinách podnikl holdovací jízdu po všech částech Říše. Více k problematice říšských holdovacích jízd: SCHMIDT, Roderich. *Königsumritt und Huldigung in ottonisch-salischer Zeit. Vorträge und Forschungen*, 1981, 6, s. 97-233.

¹⁵⁴ Kde se Jindřich častokrát odvolává na nutnost dodržovat to, co mu ukládají povinnosti spojené s královským úřadem. Viz BLOCH, H. BRESSLAU, H. HOLTZMANN, R. (edd.). *Die Urkunden Heinrichs II. und Arduins (MGH DD)*. Hannover: Hahnschebuchhandlung, 1900-1903, č. 225, 265, 307 atp.

tisíciletí plně spojuje legitimitu panovnické moci s církevním pomazáním, a pokud bychom hledali snad v jeho díle nějakou kritiku vládnoucí saské dynastie, nebo snad pocit zadostiučinění a potrestání nad skolem Oty III., hledali bychom marně. Jindřich II. (a tím pádem i saská královská krev) totiž představuje v jeho díle skutečného náměstka Kristova stojícího v pozemském řádu na Kristově místě. Bohem vyvolený a pomazaný panovník v tomto pojetí stojí na vrcholu jakési pomyslné posvátné stavby, která je sevřena v pevných liturgicko-sakrálních základech. Konstitutivním aktem již není volba předáky království, nýbrž symbolická korunovační ceremonie spojená s církevním pomazáním, při níž Bůh sám králi předává svěřený lid, přičemž bezprostřední kontakt s Bohem a nepochybnost Božího vyvolení panovníkovi zajišťují zejména kontakty s duchovními elitami Říše.¹⁵⁵ Království je v tomto pojetí Bohem daný řád, se kterým nikdo nic nesvede. Odtud pramenila i Jindřichova neschopnost k jakémukoliv kompromisu a jeho tvrdé zásahy proti formující se říšské šlechtě. Zářným příkladem toho budiž Jindřichovo zacházení s bavorským vévodstvím. Zde totiž nejprve instaloval svého švagra Jindřicha V.¹⁵⁶, přičemž ovšem při prvním náznaku neposlušnosti neváhal svého příbuzného odvolat.¹⁵⁷ Tím se pomalu dostáváme k druhé neméně důležité rovině vnímání královské moci a to sice otázce panovnického ideálu. Přes všechnu svou tvrdost a nesmlouvavost totiž dobové prameny, včetně Dětmarova díla, ukazují Jindřicha II. nikoliv jako tyrana, ale jako ideálního vládce, velikého a spravedlivého krále plného zbožnosti a pokory. Úcta a obdiv k Jindřichovi dokonce nabyly takových rozměrů, že byl záhy po své smrti společně s manželkou vnímán jako světec.

Závěrem lze říci, že jakkoliv by si jednotlivé aspekty panovnické moci a jejich chápání v Říši přelomu prvního a druhého tisíciletí zasluhovaly nepochybně daleko větší pozornost¹⁵⁸, je třeba konstatovat, že na základě důkladného rozboru jednoho z dobových pramenů – kroniky merseburského biskupa Dětmara – je možno dojít k závěru, že postavení panovníka v Říši doznalo zejména v prvních desetiletích druhého tisíciletí značných změn. Hlavním hybatelem a strůjcem těchto změn byl přitom král a později i císař Jindřich II. z rodu saských Luidolfingů. Právě jeho přičiněním totiž byl završen vývoj předcházející a zároveň dokončeny základy, na nichž poté stavěli panovníci ze sálské dynastie. Tyto základy však byly nejen příčinou nebývalého mocenského vzestupu krále, a to zejména za vlády Jindřicha

---

¹⁵⁵ SUCHÁNEK, Drahomír. DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců. Op. cit., s. 25.

¹⁵⁶ Přičemž samotný fakt, že šlechta musela přijmout vévodu nebavorského původu a to bez možnosti volby, byl dostatečně výmluvný.

¹⁵⁷ SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium: říšská církev na přelomu prvního a druhého tisíciletí*. Op. cit., s. 157.

¹⁵⁸ Té se jim ale bohužel z důvodu omezení rozsahu striktními pravidly v této práci dostat nemůže.

III., ale i nadcházející konfrontace *imperia* a *sacerdocia*. V rámci tohoto zápasu se pak přihlásila o slovo i rodící se říšská šlechta, která si právě díky rozsáhlé snaze panovníků z otonsko-sálské dynastie po atomizaci její moci uvědomila, že právě ona tvoří sloupy, na nichž stojí Říše. Výmluvným dokladem toho budiž volba vzdorokrále Rudolfa z Rheinfeldenu, kdy touto akcí šlechta vystoupila nejen proti zájmům vládnoucího Jindřicha IV., ale i proti zájmům jeho hlavního protivníka papeže Řehoře VII.¹⁵⁹ I proto má autor této krátké práce za to, že je možné s notnou dávkou nadsázky prohlásit vládu Jindřicha II. za vrchol, který předznamenal pád.

---

¹⁵⁹ V podrobnostech: GIESE, W. Reichsstrukturprobleme unter Salier - der Adel in Ostsachsen. WEINFURTER, S. (ed.). *Die Salier und das Reich*, 1. díl. Sigmaringen, s. 273-308.

5. Resumé

Cílem této práce byla analýza dobového pramene, kroniky merseburského biskupa Dětmara, z hlediska pojetí panovnické moci. Fenomén panovnické moci přitom patří k těm tématům, které dlouhodobě stojí v zájmu evropské medievalistiky, přičemž v českém prostředí se jí nedostává dostatek zasloužené pozornosti.

Samotná práce je členěna do čtyř kapitol. Kapitola první je úvodní a definuje základní otázky práce. Kapitola druhá je rozdělena do dvou podkapitol – v podkapitole první je pojednáno o základním terminologickém vymezení sakrality, v podkapitole druhé potom o pojetí panovnické moci v Bibli a díle sv. Augustina.

Kapitola třetí je rozdělena taktéž do dvou podkapitol a zaobírá se především rozborem kroniky Dětmara z Merseburku. První podkapitola se věnuje legitimitě panovnické moci. Druhá podkapitola se snaží zachytit panovnický ideál v díle saského kronikáře.

Závěry jsou shrnuty v kapitole čtvrté, kde je konstatováno, že dílo Dětmara z Merseburku zachycuje změnu ve vnímání legitimacy panovnické moci, ke které dochází v prvních dvou desetiletích 11. století. V té době totiž v jistém slova smyslu došlo k završení vývoje předcházejícího, přičemž osobnost Jindřicha II. v tomto ohledu představovala silného, autokratického krále, který tvrdě potíral jakoukoliv opozici. Ideologicky se přitom opíral zejména o christologické předobrazy a představu, že je náměstkem Kristovým realizujícím skrze správu světské společnosti toliko záměry Boží.

6. Summary

The purpose of the study is to analyse the perception of sovereign power in the work of Thietmar of Merseburg. The reason for the study is that the medieval conception of sovereign power itself is nowadays highly discussed issue.

The study is composed of four chapters, each of them dealing with different aspect of the medieval conception of sovereign power.

Chapter One is introductory and defines basic terminology used in the study.

Chapter Two consists of two parts. Part One focuses on terminological defining the expression *sacer*. Part Two investigates the conception of sovereign power in Holy Bible and work of Saint Augustinus

Chapter Three is also subdivided into two parts and it mainly provides an outline of relevant excerpts of Thietmar's *Chronicon*. Part One discusses perception of sovereign power by Thietmar of Merseburg. Part Two is an analysis of sovereign ideal.

Conclusions are drawn in Chapter Four. The study emphasizes that *Chronicon* of Thietmar of Merseburg retains changes of medieval conception of sovereign power, which happened in first two decades of second millennium to intent that Henry II. was a true autocrat to the throne who seemed himself as *vicarious Christii*.

7. Seznam vybrané literatury

7.1 Prameny

1. BLOCH, H. BRESSLAU, H. HOLTZMANN, R. (edd.). *Die Urkunden Heinrichs II. und Arduins (MGH DD)*. Hannover: Hahnschebuchhandlung, 1900-1903.
2. DÉTMAR, z Merseburku. *Kronika*. Praha: Argo, 2008.
3. HOLTZMANN, Robert (ed.) *Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg (MGH SS rer. Ger. N. S.)*. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1935.
4. WAITZ, G. (ed.). *Widukind monachi Corbeiensis: Rerum gestarum saxonicarum libri tres (MGH SS rer. Germ.)*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1882.

7.2 Monografie

1. AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci*. Praha: Karolinum 2007.
2. ALTHOFF, Gerd. *Amicitiae und Pacta : Bündnis, Einung, Politik und Gebetsgedenken im beginnenden 10. Jahrhundert*. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1992.
3. BÍLÝ, Jiří. *Trojí lid*. Praha: Libri, 2000.
4. BLOCH, Marc. *Králové divotvůrci*. Praha: Argo, 2004.
5. BLOCH, Marc. *Feudální společnost*. Praha: Argo, 2010.
6. BOSHOFF, Egon. *Königtum und Königsherrschaft im 10. und 11. Jahrhundert*. München: Oldenbourg, 1993.
7. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ (ed.). *Dvory a rezidence ve středověku*. Praha, 2006.
8. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. ZELENKA, Jan (edd.). *Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech*. Praha, 2009.
9. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. ZELENKA, Jan. *Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců: curia ducis, curia regis*. Praha, 2012.
10. DRŠKA, Václav. PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2004.
11. DRŠKA, Václav. *Divisiones regni Francorum: královská moc a říšské elity franské říše do vzniku císařství*. Ústí nad Labem: FF Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, 2010.
12. ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994.
13. ERKENS, Franz-Reiner. *Herrschersakralität im Mittelalter*. Stuttgart: Kohlhammer, 2006.
14. FRIED, Johannes. *Der Weg in die Geschichte. Die Ursprünge Deutschlands Bis 1024*.

- Berlin: Propyläen Verlag, 1994.
15. HEER, Friedrich. *Evropské duchovní dějiny*. Praha: Vyšehrad, 2000.
  16. HLAWITSCHKA, Eduard (ed). *Königswahl und Thronfolge in Ottonish-Frühdeutscher Zeit*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1971.
  17. KANTOROWICZ E. H. *Die zwei Körper des Königs*. München: Taschenbuch Verlag, 1994.
  18. KELLER, Hagen. Otoni. Praha: Vyšehrad, 2004.
  19. OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998.
  20. PIEPER, Josef. *Was heißt sakral?* Stuttgart: Schwabenverlag, 1988.
  21. POHL, Walter. WIESER, Veronika (edd.). *Der frühmittelalterliche Staat – Europäische Perspektiven*. Wien: ÖAW, 2009.
  22. PRAŽÁK, Josef. NOVOTNÝ, František. SEDLÁČEK, Josef. *Latinsko-český slovník*. Praha: SPN, 1955.
  23. ROUX, Jean-Paul. *Král*. Praha: Argo, 2010.
  24. SUCHÁNEK, Drahomír. *Imperium et sacerdotium: říšská církev na přelomu prvního a druhého tisíciletí*. Praha: FF UK, 2011.
  25. TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin*. Praha: NLN, 1997.

7.3 Články

1. ANTONÍN, Robert. Ideál panovnické moci v narativních pramenech českého středověku. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana. ZELENKA, Jan (edd.). *Dvory a rezidence ve středověku II*. Praha: Historický ústav, 2008, s. 401-417.
2. DRŠKA, Václav. Vznik národních monarchií v západní Evropě: Svatá říše. *Historický obzor*. 1990, 1, s. 154-157.
3. EBERHARD, Winfried. „Bonum commune“ v konkurenci mezi monarchickou vládou a stavovskou společností. *Český časopis historický*. 2004, 3, s. 449-476.
4. GIESE, W. Reichsstrukturprobleme unter Salier - der Adel in Ostsachsen. WEINFURTER, S. (ed.). *Die Salier und das Reich, 1. díl*. Sigmaringen, s. 273-308.
5. GRAUS, František. *Volk, Herrscher und Heiliger im Reich der Merowinger*. Praha: ČSAV, 1965.
6. JAN, Libor. Skrytý půvab středoevropského modelu. *Český časopis historický*, 105, 2007, s. 873-902.
7. KIENAST, Walter. Germanische Treue und „Königsheil“. *Historische Zeitschrift*.

- 1978, 227, s. 265-324.
8. KIMPEN, Emil. Die Abstammung Konrads I. und Heinrichs I. von Karl dem Großen. *Historisches Vierteljahrschrift*. 1935, 29, 722-767.
  9. KLEWITZ, Hans-Walter. Germanisches Erbe im fränkischen und deutschen Königtum. *Die Welt als Geschichte*. 1941, s. 201-216.
  10. POST, Gaines. Ratio publicae utilitatis, ratio status und „Staatsräson“ (1100 – 1300). *Die Welt als Geschichte*, 1961, 21, s. 8-194.
  11. SCHMIDT, Roderich. Königsumritt und Huldigung in ottonisch-salischer Zeit. *Vorträge und Forschungen*, 1981, 6, s. 97-233.
  12. SUCHÁNEK, Drahomír. DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců. *Totalitarismus III*. BUDIL, Ivo. ZÍKOVÁ, Tereza (edd.). Praha: Dryada, 2007, s. 20 an.
  13. WEINFURTER, Stefan. Die Zentralisierung der Herrschaftsgewalt im Reich Heinrich II. *Historisches Jahrbuch*. 1986, 106, s. 241-297.
  14. ŽEMLIČKA, Josef. České 13. století: „privatizace státu“. *Český časopis historický*, 101, 2003, s. 509-541.
  15. ŽEMLIČKA, Josef. TŘEŠTÍK, Dušan. O modelech vývoje přemyslovského státu. *Český časopis historický*, 105, 2007, s. 122-163.
  16. ŽEMLIČKA, Josef. O svobodné soukromnosti pozemkového vlastnictví. *Český časopis historický*, 107, 2009, s. 269-307.